

Retaule major de l'església de Copons, d'estil barroc. J. Vilarrubias, 1935. Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 00866

PINTORS I ESCULTORS DE RETAULES, ORNAMENTS I ESGLÉSIES ANOIENQUES, ALS SEGLES XVI I XVII (TERCERA PART)

XAVIER JORBA I SERRA

Els anys 2005 i 2008,¹ en aquesta mateixa publicació, oferíem al lector dos articles que contien documentació inèdita referent a la contractació de retaules, custòdies i sagraris de la comarca de l'Anoia.² Es mostraven els contractes signats entre les diferents universitats, obrieres i confraries amb escultors, pintors i dauradors igualadins i forans: Francesc Gomar, Pere Anglès, Francesc Torelló, Isaac Hermes, Miquel Lladó, Jaume Novell, Joan Torra, Antic Torra, Antoni Torra, Josep Torra, Jaume Maymó, Jaume Segarra, Jaume Queralt, Antoni Almell, Andrea Pavonio, Salvador Martí, Bernat Perelló, Pau Boxadell, Jeroni Bermúdez, Pau Torrents i Benet Baró. La riquesa de la documentació permetia descriure en alguns casos la composició del retaule, de la custòdia o dels sagraris. La majoria, però, destacaven per la seva pobresa interpretativa.

El pas del temps ha permès trobar més contractes inèdits, els quals deixen entreveure la riquesa creativa dels imaginaris, pintors, dauradors i mestres de cases, anoiencs i forans. Volem facili-

tar i aprofundir una mica més en el coneixement d'obres d'art que, en algun moment del passat, van ser presents a les nostres esglésies. Aquestes obres seran el resultat d'un lent canvi social, religiós i econòmic de l'època moderna arran de l'arribada d'idees renovadores de Trento, però interpretades des del caràcter local i particular de la parròquia, dels vilatans i dels clergues.³

EL RETAULE DE L'ESGLÉSIA DE SANT JOAN DE CONILLES (MEDIONA)

Francesc Gomar, fill del pintor Francesc Gomar, de la vila de Balaguer, va aparèixer a la vila d'Igualada l'any 1554, quan va contraure matrimoni amb Joana Llordera. El treball retaulístic de Gomar va veure ampliada la seva producció coneguda amb la descripció del retaule de l'església del castell de Montbui (1561) i el retaule de santa

1. *Revista d'Igualada*, 20 (setembre 2005) i 30 (desembre 2008).

2. Dos dels retaules pertanyien a les poblacions de Castellfolit del Boix i Gravalosa.

3. El rector de Castellolí, Antoni Espelt, deixarà escrita en el seu testament de l'any 1611 la donació de tres taules als seus tres germans amb l'expressa prohibició de vendre-les. A Gaspar el de Sant Antoni; a Miquel el de Sant Jaume; a Joan el de Nostra Senyora del Roser (Arxiu Comarcal de l'Anoia-1-423).

Cecília de Gravalosa (1561).⁴ Ara presentem un nou retaule, el contracte del qual es va realitzar el 17 d'abril de 1555 entre el batlle i jurats de Sant Joan de Mediona i el mestre pintor Gomar.⁵

Francesc Gomar es comprometia a pintar el nou retaule de Sant Joan per un preu de 33 lliures i 10 sous que es farien efectius en tres terminis. El baix cost de la feina ens permet pensar en un retaule petit, semblant als realitzats en poblacions veïnes per altres pintors com Pere Anglès o el mateix Gomar i d'una qualitat ínfima. El treball havia d'estar finalitzat per la festa de Sant Joan de juny.

La documentació ens descriu la tasca a fer pel pintor. Els representants del poble li demanaven la representació al mig del retaule de les figures de sant Joan Baptista i de sant Joan Evangelista acompanyades al costat per les seves respectives històries. A la part més alta del retaule s'havia de posar un crucifix, la Verge Maria i sant Joan. Al bancal del centre, acompanyant les dues figures de sant Joan Baptista i Evangelista, la representació del sepulcre de «*nostre senyor y las marias*». Aquesta representació del sepulcre hauria de veure's acompanyada als extrems per dues figures que haurien de decidir el batlle i els jurats. El retaule tenia una talla que el pintor havia de daurar, mentre que les pintures s'estipulava que havien de ser pintades de colors fins.

4. *Revista d'Igualada*, 30 (desembre 2008). En el mateix article dèiem que l'única producció coneguda fins aleshores era la pintura i daurat del retaule de Sant Miquel Arcàngel de l'església parroquial de Navarcles (1570). Dades aportades per Miquel Mirambell ens informen que també va participar en el cadirat del cor superior de l'església de Montserrat (1578), i que va pintar i daurar l'any 1598 el retaule de la capella de la Mare de Déu del Roser de l'església parroquial de Mediona, i que el 1604 va pintar el retaule de la Mare de Déu d'Arpinell (Miquel Mirambell i Abancó, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, sèrie Monografies/22, p. 117). Les obres de 1598 i 1604 corresponen a Francesc Gomar, fill i nét dels també pintors anomenats Francesc Gomar.

5. ACAN-1-409.

LA CALAIXERA I ARMARI DE LA SAGRISTIA DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'IGUALADA

Els armaris i les calaixeres són els mobles més característics de la sagristia.⁶ Aquestes últimes havien de ser un conjunt de calaixos disposats en unes quantes fileres, i sobre d'ells un taulell en el qual el sacerdot disposava els ornaments per vestir-se. Els armaris, moltes vegades, anaven sobre les calaixeres, però sense ocupar-ne tot l'espai. En el cas nostre, l'any 1566, els consellers d'Igualada juntament amb els consellers sortints i el notari Martí Joan Franquesa acordaven amb un mestre fuster igualadí, Miquel Joan Lledó, la fabricació d'un armari i sis calaixos (calaixera) per a la sagristia de l'església parroquial de Santa Maria d'Igualada.

El contracte detalla l'existència d'una traça que descriu la forma dels sis calaixos i del nou armari. Malgrat no haver-ne trobat la traça, la documentació ens dona detalls sobre la fabricació. Segons els acords, la calaixera havia de fer-se amb fusta d'àlber o de noguer amb motlures semicilíndriques «bossells», amb tres calaixos dessota «dejús» i tres calaixos damunt, muntats sobre dos taulells massissos «unissos», i un altre taulell al damunt, el qual havia de servir «*per ha vestir-se los capellans*». Els calaixos havien de mesurar

6. ACAN-1-549. Una nota de 1843 ens informa que el rector va pagar la quantitat de 10 lliures i 2 diners al fuster Anton Biosca, per haver-li fet dues de les cinc portetes dels cinc armaris de la calaixera gran de la sagristia major de Santa Maria (ACAN-1-72). A l'ACAN es conserva el fons Gabriel Castellà, on, a la carpeta de l'any 1606-1610, hi trobem un document que reproduïm sobre la mudança de la sagristia: «Al primer de Setembre de mil sis cens y set se feu la mudança de sagristia, ço es que los calaixos dels vestiments se tragueren de la sagristia que estava detras lo altar major de la iglesia vella (perque se avie de espatllar per passar avant la obra de la iglesia nova) y se posaren a la capella de Sta. Caterina, la qual capella servirà de sagristia fns sie feta la sagristia de la iglesia nova y lo altar de Catarina y retaule se desfeu y dit retaule se posá a peces en las casa vella del consell damunt del orga que estava allí custodit y guardat...»

cadascun, de llargària i amplària, una cana. Tota la calaixera havia de descansar sobre sis o vuit peus. A més a més, el fuster havia de posar entre aquesta i la paret els posts necessaris per evitar les humitats. Els pactes també recullen la futura localització de la calaixera «*assentada en la sagristia de dita sglésia en lo cantó a la part de mig jorn y en la paret de sol hixent a tres o quatre palms de terra o trespol aquí fahedor*».

Pel que fa al nou armari, la documentació només aclareix que havia d'anar a la sagristia «*en dit cantó i racó sobre dit taulell*» i de la mateixa fusta. Havia de ser un armari gran per poder guardar les vestimentes, els calzes, els missals i altres objectes dels capellans. Tot i que no se'ns n'indica la mida, aquesta havia de fer com a mínim una cana de llargària i amplada. L'armari havia de clavar-se a compte del fuster, excepte les frontisses, manilles i tancadures, que anirien a càrrec dels consellers.

El cost del treball, inclòs el preu de la fusta, era de trenta lliures barceloneses. El contracte no estipulava el temps de realització però sí el pagament en tres terminis d'igual quantitat. Les primeres deu lliures en el moment de començar la feina, les segones deu lliures quan els comissaris volguessin, i les últimes deu lliures després de passar la visura final i assentar-los en la sagristia.

EL BASTIMENT PER AL SANTÍSSIM SAGRAMENT DEL COR PRECIÓS DE JESÚS DE SANTA MARIA D'IGUALADA

El bastiment o monument pasqual constitueix una de les singularitats dins de l'arquitectura efímera, pels materials utilitzats [fusta] i per la funcionalitat.⁷ Realitzat per a la celebració de la Setmana Santa, es construïa en una capella reservada al Santíssim Sagrament per amagar la segona hòstia consagrada a la *Misssa in Coena*

7. ACAN-Ig-261.

Domini del Dijous Sant. El bastiment era el reducte on es guardava la forma consagrada. Era tot un espectacle iconogràfic per les accions de guardar i extreure l'hòstia com a sinònimes d'enterrar i ressuscitar el cos de Crist.⁸ Un cop passada la Setmana Santa, el bastiment es podia mantenir tot l'any però tapat per una cortina, o podia ser desmantellat i guardat en algun indret de l'església per a la seva utilització l'any següent.

L'any 1573, els obrers de l'església de Santa Maria d'Igualada, Guerau Rajadell i Perot Tria, amb l'autorització dels consellers de la vila, contractaven els fusters Francesc i Francesc Balle, pare i fill d'Igualada, per fabricar per al Dijous Sant el bastiment per al Santíssim Sagrament del Cor Preciós de Jesús, per «*devoció i honra de la universitat*» i per un preu de 15 lliures barceloneses.

Segons els pactes del contracte, els fusters havien de fer el monument pasqual a la capella

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

Pica baptismal del temple de Santa Maria, que el 1891, fou traslladada al Museu Diocesà de Vic. P. Llucià, 1930.

Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 01418

8. Calvo Ruata, José, i Lozano López, Juan Carlos, *Los monumentos de Semana Santa en Aragón (siglos XVII-XVIII)*, Artigrama, 19, 2004, p. 95-137.

de Sant Joan, amb fusta de pi «*de bona lluna*». El bastiment havia de tenir una portalada a l'estil «romano» i no podia sortir fora de dita capella per no molestar els parroquians durant les celebracions diàries. El contracte estipulava que els fusters havien de configurar un espai fictici on hi hauria uns pilars proporcionals a la disposició de la capella que havien de donar sensació de profunditat i la filera o «*renguero*» amb cinc corrioles o «*claus bossellades*». L'estructura tenia tot un sentit escenogràfic, ja que les cinc corrioles havien de fer moure teles que permetien fer alteracions espacials i lumíniques. No hem de descartar teles pintades, clavades als bastidors de fusta, on possiblement s'imitava marbres, bronzes i daurats.

LES FONTS BAPTISMALS DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'IGUALADA

L'octubre de 1587, el mestre de cases Joan Cirera, d'Igualada, signa un contracte amb m^o Joly, obrer de l'obreria de Santa Maria d'Igualada, per fer al llarg del mateix mes unes fonts baptismals com les de la població de Jorba, però amb la diferència que les d'Igualada havien de tenir dos dits més d'amplada i el peu rodó. Aquest peu hauria d'estar foradat perquè «*li puga eixir la aygua*». El cost de l'obra va ser pactat en 12 lliures pagadores en dos terminis de 6 lliures cadascun; el primer termini el mateix dia de la signatura del contracte i el segon pagament un cop acabades i assentades les fonts baptismals.

EL RETAULE DE SANT JOAN BAPTISTA DE LA CONFRARIA DELS PARRAIES D'IGUALADA

La Contrareforma va potenciar l'ascendència i tutela de l'Església en la vida civil i quotidiana. Les confraries es constituïen a redós de l'església i, dins d'aquesta, al voltant de la parròquia, l'espai de participació més a prop de la comunitat. Sota

l'aparent augment de devocions locals, la confraria establia, a través seu, vincles personals, socials, laborals i participatius.⁹ Aquest fet explicaria per què la documentació de les confraries la trobem dins dels arxius parroquials de Santa Maria. En els llibres de la confraria es registraven les seves deliberacions, l'elecció dels nous confreres, la comptabilitat... Si l'Església cedia a cada confraria un espai per venerar els seus patrons, a canvi demanava als seus cònsols una despesa anual per al manteniment i millora de les respectives capelles. Les confraries no defraudaven i contribuïen a perfeccionar els ornaments o allò que deien el rector o el visitador episcopal amb els emoluments pagats pels seus confreres. Aquest esment constant ens permet trobar reformes de retaules ja existents, com el cas que presentem.¹⁰

El 20 de juny de 1629, els cònsols de la confraria dels paraires d'Igualada signaven un contracte per fabricar un retaule dedicat al seu patró, sant Joan Baptista, amb Josep Torra, imagineire de vint anys de la mateixa vila d'Igualada, per un preu de 500 lliures.

La construcció de la nova església de Santa Maria d'Igualada va animar els membres de la confraria de paraires a creure en la necessitat de construir un nou retaule que fos prou digne pel nou edifici, i que per tant distingís la confraria per sobre de les altres. Les capitulacions del contracte són avars respecte a les imatges i els elements que havia de tenir el retaule. L'única informació que ens aporta és el termini de realització de dos anys i mig, i la clàusula que el fuster no podia fer millores sense haver consultat abans als cònsols de la confraria. Una vegada entregat i visurat per altres experts designats pels mateixos cònsols, l'escultor tenia l'obligació d'introduir totes aquelles esmenes que els experts creguessin oportunes. El

9. Alavedra Bosch, Josep, «Les confraries: sociabilitat de laics malgrat Trento», revista *Manuscrits*, 22, Barcelona: UAB, 2006, p. 173-175.

10. ACAN-1-686, núm. 5577.

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

Aspecte de l'antiga església d'Espoia, d'estil romànic. Pere Bosch, 1935. Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 03103

pagament de les 500 lliures es faria en diferents terminis a partir de la signatura del contracte.

Desgraciadament, el jove fuster va morir abans de poder lliurar el retaule estipulat. Els fermancers del difunt fuster van ser els encarregats de cercar l'any 1631 un nou fuster imaginari, el qual va ser Bernat Perelló, originari de l'Arboç, però que havia establert el seu taller a la vila d'Igualada. És un personatge ja present en els anteriors articles mencionats, ja que va ser l'autor del Sant Crist obrat per a l'església de Santa Maria de Miralles (1631), el retaule i sagrari de Sant Cristòfol de Fiol (1631), el retaule de Sant Joan de l'església de Sant Genís de Porquerisses (1631), el retaule de Sant Abdó, Sant Senén i Sant Isidre de la confraria de pagesos d'Igualada (1632) i el retaule de l'església de les Roques, sufragània de Fiol (1636).

El nou fuster es va comprometre a finalitzar el retaule dels paraires seguint «*los dibuixos y modelos de la trasa de dit retaule*». La informació extreta del llibre de la confraria no ens aporta noves dades sobre el retaule, però deixa entreveure que l'obra estava quasi finalitzada. El nou escultor només havia de posar les insígnies als apòstols i aquelles peces «*conforme la trassa de dit retaule falten a posar en ell*». L'any 1634, l'obra està finalitzada. La preocupació dels cònsols a partir d'aquesta data serà la manera de recaptar per poder pintar el citat retaule, ja que la caixa de la confraria es trobava ben buida. La solució serà vendre els ventalls i ramellets el dia de la festa del patró per poder recaptar diners i fer front al cost esmentat.

D'altra banda, l'1 de gener de l'any 1696 es va signar la capitulació entre els confreres paraires

i el daurador Jaume Tiana, habitant a Igualada, on establien l'obligació de daurar el retaule del gloriós Sant Joan existent a la seva capella dins de l'església parroquial de Santa Maria d'Igualada.¹¹

Les capitulacions contractuals estableixen que Jaume Tiana havia de daurar i estucar amb bon or i colors tot el retaule, inclosos els sants que hi havia. També s'estipulava la renovació de les figures de sant Joan i de sant Maurici. La feina també obligava Tiana a pintar de colors les parets de la capella. Una vegada finalitzada la feina, que es preveia per a un termini de tres anys i mig, els confreres paraires la farien visurar per altres dauradors. El cost del treball es va establir en 450 lliures pagadores cada tres mesos, és a dir, 33 lliures trimestrals.

El desembre de 1698, la confraria es trobava en una situació econòmica força crítica, i havia de fer front al pagament contret amb Jaume Tiana. La solució seria manllevar 100 lliures a censal mort, el qual podran lluir i quitar en dues pagues. El desembre de 1699 la confraria fa signar una època al daurador Tiana conforme ha rebut la totalitat de les 450 lliures.

EL RETAULE DE NOSTRA SENYORA, SANT ISIDRE I SANT RAMON DE L'ESGLÉSIA DE VILANOVA D'ESPOIA

L'any 1640, els jurats i obrers de la universitat de Vilanova d'Espoia acordaven amb el pintor igualadí Pere Parisio¹² daurar i pintar el retaule de Nostra Senyora, Sant Isidre i Sant Ramon de l'església parroquial de Vilanova d'Espoia.¹³

11. ACAN-9-171. El mateix daurador, natural de Capellades, l'any anterior havia fermat una època de 150 lliures dels marmessors de Gertrudis Par i Torruella per haver acabat de daurar el retaule de Sant Antoni de Pàdua de la mateixa església de Santa Maria d'Igualada (ACAN-9-169).

12. El pintor Pere Paritio apareix en un document notarial de 1637 com a pintor habitant a la vila d'Igualada i casat amb Miquela, filla de Jaume Aguilera —paraire de llana d'Igualada— i de Jerònima.

13. ACAN-Ig-1222.

El retaule a daurar estava format per sis bancals, distribuïts de la manera següent. En els dos bancals més alts s'havia de pintar per un costat la figura i la història de sant Ramon en el moment de passar el mar amb un mantell, i en l'altre la figura de sant Joan i Maria. En el bancal inferior la figura i la història de sant Isidre, i en els tres últims bancals tres històries referents a Nostra Senyora en els moments de salutació, naixement i adoració dels reis. La part inferior del retaule, així com les motlures i el sagrari, havien d'estar daurades i estucades. El retaule havia de tenir tres figures exemptes de Nostra Senyora, de sant Ramon i de sant Isidre.

El cost de l'obra va ser de 45 lliures pagades en tres terminis. Un primer termini de 15 lliures en el moment de signar el contracte; un segon termini de 15 lliures quan la feina estigués a mitges, i un tercer termini de 15 lliures quan el retaule fos assentat en el lloc determinat dins de l'església.

EL RETAULE DE L'ALTAR MAJOR DE COPONS

L'any 1641, els jurats de Copons mantenen un litigi a la cort del degà amb l'escultor Esteve, creador del retaule de l'altar major de l'església. Aquest litigi ens permet saber el nom de l'escultor i el motiu del litigi. L'escultor demanava al jutge l'import de 30 lliures del total del cost del retaule, mentre que els jurats al·legaven que el citat Esteve havia incomplet el contracte estipulat davant del notari en considerar el retaule inacabat per falta-hi un Crist clavat a la creu i l'atri de Nostra Senyora. La sentència serà favorable als jurats i l'escultor es va comprometre a finalitzar les mancances denunciades pels jurats.

EL RETAULE DE LA CAPELLA DE SANT MIQUEL DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANTA MARIA D'IGUALADA

El 7 de febrer de 1695, els Priors de la confraria de l'Arcàngel Sant Miquel signaven amb un

escultor vilafranquí, Josep Vives, el compromís per part d'aquest d'acabar el retaule per a la capella de Sant Miquel.¹⁴

Les dades que aporta el contracte ens donen a entendre que el retaule l'havia iniciat un altre escultor. El nou imaginari es comprometia a acabar l'obra amb fusta d'àlber, a transportar-lo a costes seves des de Vilafranca fins a Igualada i a assentar-lo a l'interior del recinte religiós. A més a més, acceptava la petició dels priors de mudar sis columnes situades a la part inferior del retaule i posar-les a la part superior i substituir les anteriors per sis columnes salomòniques. Així mateix, també faria un frontal a imitació dels frontals de les capelles existents dins de Santa Maria.

El preu pactat per fer la feina va ser de 110 lliures barceloneses pagades en tres terminis de 36 lliures, 13 sous, 4 diners.

EL RETAULE DE LA CAPELLA DEL CARME DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANTA MARIA D'IGUALADA

El 14 de maig de 1696, els Priors de la Germandat de Nostra Senyora del Carme donaven l'encàrrec a Francesc Pradines, escultor de la ciutat de Manresa, de fer el retaule de la citada capella.¹⁵

El contracte és ric en detalls. Primer recull l'obligació d'utilitzar fusta d'àlber per a la fabricació del retaule, així com la divisió de l'obra en dos taulons, l'un dedicat a sant Elies «*com anave ab lo carro*» i l'altre representant sant Simó quan Nostra Senyora li dóna l'escapulari «*ab lo nino*». Al peu de les columnes, dues figures, una representant santa Maria Magdalena i l'altra representant santa

14. ACAN-9-169. L'any 1858, els sagristans de l'altar de Sant Miquel van rebre del prior de la confraria esmentada la quantitat de 107 lliures, 10 sous, per pagar part del cost de pintar i daurar l'altar del dit sant. Així mateix, l'any 1866, es van invertir 262 rals per enrajolar de nou l'altar del sant.

15. ACAN-9-171.

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

Altar barroc de N. S del Carme a l'església de Santa Maria d'Igualada, destruït el 1936. A. Casulleras, 1935.
Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 01397

Teresa. L'imaginaire haurà d'incorporar polseres o ventalles inclinades per defensar contra la pols el retaule i fer-hi dos migs cossos d'alguns sants de l'orde. Al sòcol, dues floreres i polseres. Presidint la cornisa, dos àngels aguantant l'escut de l'orde del Carme. Finalment, el retaule havia de tenir a cada cantó del quadre un serafí, i la talla havia de ser igual a la feta en el sagrari.

El retaule havia d'estar finalitzat pel Carnestoltes de l'any 1697. El prior va acordar amb Pradines entregar-li el retaule vell, excepte el sagrari, però aquest no el podia treure fins no haver posat el nou. El cost de la feina es va avaluar en 90 lliures que es van pagar en tres terminis: la primera paga de 30

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

Altar major de l'església de Santa Margarida de Montbui, 1930.
Arxiu Comarcal de l'Anoia, AFMI 10874

lliures al cap de vuit dies de signar el contracte; la segona entrega de 20 lliures a mitja feina; i el tercer abonament de 40 lliures en assentar el retaule a la capella. El contracte també estipulava que Pradines faria el retaule en el seu taller de Manresa; ell mateix seria el responsable del seu transport fins a Igualada i del seu assentament dins la capella.

EL RETAULE MAJOR DE LA CAPELLA DE SANT HILARI DE VILANOVA DEL CAMÍ

El maig de 1703 s'acordava la fabricació del retaule major de la capella de Sant Hilari entre el rector de l'església parroquial de la Pobla de Claramunt, els batlles de Vilanova del Camí i de la Quadra de Vilanova del Camí, i els obrers de la capella de Sant Hilari amb l'escultor, habitant a Manresa, Francisco Christià, per un preu de 190

lliures.¹⁶ El treball esdevé un exemple de la demanda devota de petites esglésies d'economia rural. El retaule, de fusta d'àlber, havia d'estar assentat dins de la capella al cap d'un any i mig, i l'escultor cedia tota la feina pròpia de fuster al també fuster odenenc, Jacint Solà, del mas Llobetes.

L'escultor manresà es comprometia a fer, a part el retaule major, la figura de sant Jacint per a l'altar de sant Abdó i sant Senén,¹⁷ i les figures en relleu de sant Pere i sant Pau a les dues portes d'entrada de la sagristia.

El retaule es dividia en dos pisos, de tres carrers amb les seves fornícules, i culminava amb un coronament. El primer pis havia d'estar presidit per una imatge exempta de sant Hilari, el qual estaria flanquejat a dreta i esquerra per les escultures de sant Joan i sant Jaume; les polseres del primer pis incorporaven cada una d'elles quatre columnes salomòniques, cornisa, frontispici i nimfes. De la polsera de sant Hilari havien de sobresortir dos àngels amb les seves espalmatòries per poder il·luminar el sant.

El segon bancal havia d'estar compost per tres fornícules amb imatges exemptes. A la fornícula central s'havia de col·locar una escultura de sant Antoni de Pàdua amb dues columnes salomòniques a banda i banda de la fornícula, flanquejada per les imatges de Jesús i Maria. Igual que en la primera andana, les pasteres anaven acompanyades de cornisa i nimfes. Finalment, el coronament havia de ser presidit pel Pare Etern, acompanyat per un angelet.

El pagament de les 190 lliures es distribuïria en diferents pagues. Una primera de 66 lliures en el mateix moment de signar el contracte; una segona paga de 40 lliures en finalitzar la primera andana; un tercer lliurament de 44 lliures en acabar el segon pis; un quart pagament de 20 lliures l'agost de 1704 i les restants 20 lliures l'agost de 1705.

16. ACAN-9-184.

17. L'any 1633, els mestres de cases igualadins, Bartomeu Capella i Jaume Valls, estaven construint la capella de sant Abdó i sant Senén. En el document notarial Bartomeu Capella es converteix en el màxim responsable de l'obra. El mestre Valls abandona per excés de feina (ACAN-Ig-511).

LA NOVA ESGLÉSIA DE SANTA MARGARIDA DE MONTBUI

Les universitats, com que no disposaven durant els segles XVI i XVII d'edificis propis, feien les seves reunions a l'interior de l'església parroquial de la localitat. El bon estat d'aquests edificis pel que fa a l'arquitectura i al seu ornament intern esdevé un punt de mira en totes les visites pastorals, les quals acaben requerint del rector, de l'obreria i dels jurats del terme un esforç per mantenir, reparar, restaurar o fins i tot reconstruir del tot o parcialment l'edifici religiós. Aquest serà el cas de la parròquia de Santa Margarida de Montbui.¹⁸

El 19 de setembre de 1604 es reuneixen dins l'església situada al poble «*al loch hont tenen acostumat de congregar-se per los negocis de dita universitat*», el procurador del noble don Francisco de Lanuza, el batlle de la població en representació de la duquesa de Cardona, els jurats i els caps del consell general del terme, a més dels dos sagristans de l'església parroquial, el sagristà de l'església del castell i el representant del deganat d'Igualada, per deliberar sobre la necessitat d'engrandir l'església, ja que és «*molt xicha y los dies de festes no y cap ni lo poble*», a més d'ésser molt antiga i no tenir possibilitats de reparació. El consell acordarà la necessitat de construir-ne una de nova al lloc on més convindrà al poble. El problema serà la falta de finançament per no «*averi diners contans*». La solució la trobem ben aviat: hom recorre a la creació d'un censal mort per un import de 240 lliures i una pensió anual de 12 lliures, pel qual firmen sindicat i procura a mossèn Pere Mestre, rector de l'església i als membres de l'obreria per poder fer i fabricar la nova església.

18. ACAN-1-461. La visita pastoral de 1593 recorda al rector i obreria de Santa Margarida de Montbui «*que la figura del Crist sie reparada per quant esta rompuda de brassos y de peus dins de tres mesos primers venidors y passats aquells sino sea fet sia sepultada en lo sementiri per lo rector* (ACAN-1-90).

MEMORIAL DE L'OBRA DE L'ESGLÉSIA DE CAPELLADES

Dins la línia esmentada anteriorment, l'agost de 1629 es presenta un memorial de les obres que s'havien de dur a terme a l'església de Santa Maria de Capellades entre el mestre de cases Miquel Vives, de la població de la Granada, i els representants de la universitat per un cost total de 325 lliures. Les obres acordades van ser les següents:

- El mestre tindrà l'obligació de treure tota l'aigua de la teulada amb unes grans canals i assentar-les amb argamassa i pedra.
- Les canals hauran de tenir baixant per evitar-ne les retencions.
- Les canals estaran ben morterades, amb bona argamassa i embetumades.
- Les canals hauran de ser de teula i posades a prop de les bigues.
- Al costat de les bigues per on se situaran les canals, es posaran obligatòriament rajoles per evitar que la humitat faci malbé la fusta de les bigues.
- El mestre haurà de tancar l'església des de dalt fins al terra del portal.
- El mestre trencarà, picarà i assentarà tota la pedra de les creuaries i formerets.
- Les voltes s'hauran de fer de rajola doble i de guix.
- El mestre tindrà la prevenció de fer a les voltes tots els forats necessaris per assentar les llànties i les cortines.
- S'hauran de reparar amb guix i calç totes les parets de l'església excepte la paret del portal, que s'haurà d'arrebossar.
- Les pedres de tall i les finestres hauran de rebre color i s'hi haurà de posar «*aigua cuit*» per evitar la caiguda de la pintura.
- Les pedres picades s'hauran de perfilar de blanc.
- Hi haurà l'obligació de fer quatre graons de

pedra forta a l'altar major i un graó a cada capella que hagi d'anar de pilar a pilar.

- S'haurà d'encaixonar tota l'església i capelles, així com arrencar tota les pedres de tall i aprofitar-les per fer la nova obra.
- La vila posarà els manobres per a l'obra.
- La vila pagarà la campana.
- El mestre haurà d'acabar la trona.
- El cost de l'obra serà de 325 lliures que s'havien de fer efectives en tres pagues. Una primera de 50 lliures en signar el contracte; una segona de 100 lliures quan les voltes i les creueries estiguessin enllestides; i una tercera i última de 175 lliures en finalitzar l'obra.

EL VITRALL DE LA CAPELLA DE SANT MIQUEL DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'IGUALADA

Un memorial de comptes de l'any 1789 ens apropa a una notícia força inusual; el cost d'un vitrall posat «*en lo finestral sobre la capella de Sant Miquel*» que sumava un total de 76 lliures, 12 sous, 6 diners. Dels vitralls originaris no en teníem notícies.¹⁹ A Igualada, igual que en el cas d'altres esglésies catalanes, hem trobat la primera referència a les acaballes del segle XVIII sobre la substitució d'un antic vitrall per un de nou, per tal de ressaltar amb aquesta peça artística l'altar de la capella de Sant Miquel. La nota documental, però, no detalla qui en va ser l'artista.

Del llistat llarg de conceptes, destaquem els 100 pams i mig de reixat, els 22 vidres grans i fins, els 22 vidres dits dels comuns, els 23 vidres de colors, les 19 lliures de plom estirat, les 2 lliures de soldadura, els 100 claus, el llautó per a les barretes, l'embetumar d'oli, la ferramenta, un tros de canó d'escopeta, les 7 canes i mitja de «xohans», la cortina, el bastiment, la corda i l'assentament de la vidriera.

19. ACAN-1-72.

CAMPANES

Al costat de la majoria d'esglésies s'alçava la torre del campanar que allotjava les campanes. Les campanes tenien un cost important per a l'obreria de l'església. Ja vàrem comentar a la *Revista Igualada*, 20, la fabricació de la campana de l'església de Sant Pere d'Òdena l'any 1592 i la de Sant Martí de Tous l'any 1599. Ara podem ampliar la nòmina de fabricació de campanes. L'any 1603, els jurats d'Albarells, juntament amb els jurats de Porquerisses, van encarregar la fabricació d'una campana per a l'església d'Albarells. L'any 1612, la universitat de Bellprat pagarà 10 lliures al mestre campaner Francesc del Portis. Aquest la va fabricar al corral de Toni Brotó. El 6 de juliol del mateix any la campana va ser beneïda. L'any 1631, els jurats de Fiol encarreguen una campana al campaner de Valls, Joan Morató, de 14 roves de pes. L'any 1657, l'obreria de Santa Maria d'Igualada encarrega al campaner Joan d'Argós una campana per un preu de 40 lliures.

Una vegada fabricades, eren batejades. Tenim el nom de la campana odenenca, batejada l'abril de 1698 amb el nom de Màrtir Paula.²⁰ Serveixi també d'exemple les que van posar l'any 1591 a l'església de Sant Martí de Carme: la major Maria Salvaterra i la xica Eulàlia Salvavent; o la de l'església de Vilanova d'Espoia l'any 1603: Salvador; o les dues campanes batejades el febrer de 1698 a la sufragània de l'Espelt amb el nom de Magdalena Raimunda i Francisca Paula.

El so de les campanes tenia un llenguatge propi, que tots els parroquians havien de saber. Les funcions eren molt variades. Tocaven a missa o a altres funcions religioses; en el cas d'Òdena tocaven a sometent en cas de via fos —repicar les dues campanes— o en temps de guerra alertaven de l'arribada de soldats —repicar

20. Els padrins van ser Josep Aguilera, del mas Rossinyol de Moragues, i Paula Roca, muller de Jaume Roca del mas de la Pedrissa.

una campana—; tocaven a reunió dels caps de casa —repic de la campana grossa—, o a reunió amb les armes —repicar les dues campanes—. Però també podien tenir una funció semblant al comunidor, sota la creença que les campanes podien amb el seu so acabar amb les tempestats.

CONCLUSIÓ

La religiositat es tradueix en una constant inversió econòmica de les obreries parroquials, de les confraries, dels batlles, dels jurats i dels rectors en tot allò que pugui plasmar la grandiositat de la casa de Déu, i l'orgull i pertinença a una parròquia. Una inversió en noves esglésies, com Santa Maria de Capellades, Santa Margarida de Montbui o Santa Maria d'Igualada, com a conseqüència d'un creixement del nombre de parroquians. Una aposta per nous retaules arran d'un canvi d'advocacions, d'iconografia i perquè seran les produccions figuratives per excel·lència dels segles XVI i XVII.²¹ Una conscienciació per la renovació i millora del mobiliari religiós, sobretot de les sagristies per les idees post-tridentines.

La constant millora farà que, des del punt de vista contractual, aquests segles siguin una etapa daurada per a la retaulística. Els obradors igualadins, juntament amb els obradors manresans, treballaran per tot el deganat d'Igualada, en tallers mòbils o fixos. Novament, el cost dels retaules anirà d'acord amb el pes social i econòmic de la població, confraria i qualitat de l'artista. Dispendis elevats i retaules amb molt de treball compositiu i qualitatiu corresponen sempre als encarregats pels igualadins. Cost baix, tre-

ball matusser, rudimentari, amb apropiació d'idees d'altri i de pobresa interpretativa. En general, tots aquests artistes seran els representants d'uns coneixements apresos a partir de l'arribada i manipulació de fonts indirectes, com traces, estampes i llibres que seran interpretats amb molt o poc enginy. Però, en conjunt, seran el resultat d'una societat plena de devoció, pietat i espiritualitat contrareformista.

21. El segle XVIII no es quedarà endarrerit. Sabem que el mestre pintor i daurador gironí Pròsper Trullàs va daurar el retaule de Sant Roc de l'església de Santa Maria d'Igualada per un preu de 350 lliures, segons el contracte realitzat el 7 de desembre de 1715 (ACAN-1-245). És el mateix autor de la decoració, l'any 1718, del cambriol del titular de l'església de Nostra Senyora dels Dolors d'Igualada. Cal recalcar l'esforç econòmic de l'obreria igualadina i dels devots en uns anys tan difícils com ho van ser els posteriors a la guerra de Successió.

XAVIER JORBA I SERRA (Igualada, 1965) és doctor en Història Moderna per la UB. És professor de secundària de l'Acadèmia Igualada i vocal de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, filial de l'IEC. Ha publicat recentment la seva tesi doctoral *Òdena, segles XVI-XVII* (Editorial Parnass Ediciones).